

Страха М. Л. Проблема рэгіяналізацыі свету ў сацыяльна-эканамічнай географіі // Актуальныя праблемы естэсвенных наук і іх преподавання : материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 100-летию МГУ им. А. А. Кулешова, 20-22 февраля 2013 г., г. Могилев, МГУ имени А. А. Кулешова / под общ. Ред. Т. Ю. Герасимовой, Д. В. Киселевой. – Могилев: МГУ имени А. А. Кулешова, 2013. – С. 392-393.

УДК 911:338.2

М. Л. Страха (Мінск, Беларусь)

ПРАБЛЕМА РЭГІЯНАЛІЗАЦЫІ СВЕТУ Ў СУЧАСНАЙ САЦЫЯЛЬНА-ЭКАНАМІЧНАЙ ГЕАГРАФІІ

The problem of division into regions of the modern world in social and economic geography is analyzed. The methodical aspect of use of different lines of thought to division of the world into regions in manuals on geography is considered. It is recommended to develop the uniform approach to allocation of regions and definition of their structure for educational geography, taking for a basis grouping of the countries on United Nations macroregion.

Сацыяльна-эканамічная географія, як і географія ўвогуле, адной з найважнейшых сваіх задач бачыць вывучэнне тэрытарыяльнай дыферэнцыяцыі свету і высвятленне заканамернасцей прасторавай дыферэнцыяцыі жыцця грамадства. У якасці галоўных адзінак такой дыферэнцыяцыі традыцыйна вылучаюцца рэгіёны. Сёння не існуе адзінага погляду на вызначэнне паняцця “рэгіён”. У найбольш агульным плане пад рэгіёнам разумеецца пэўная тэрыторыя, якая валодае цэласнасцю і ўзаемасувяззю складаючых яе элементаў. Традыцыйна найбольш істотна адрозніваюцца погляды на рэгіяналізацыю свету ў фізічнай і грамадскай географіі, паколькі ў аснову рэгіяналізацыі кладуцца прынцыпова розныя крытэрыі. У адным выпадку – гэта прыродныя якасці і ўласцівасці тэрыторыі, а ў другім – грамадскія (гістарычныя, эканамічныя, культуралагічныя і інш.). Аднак і ў самой сацыяльна-эканамічнай географіі не існуе адзінства як пры вызначэнні паняцця “рэгіён”, так і пры падзеле свету на рэгіёны (яго рэгіяналізацыі). Сустрэкаюцца паняцці “палітыка-геаграфічныя рэгіёны”, “культурна-геаграфічныя рэгіёны”, “эканоміка-геаграфічныя рэгіёны”, “гісторыка-геаграфічныя рэгіёны”, “цывілізацыйныя рэгіёны” і г.д. Усё залежыць ад таго, якія прыкметы кладуцца даследчыкамі ў аснову рэгіяналізацыі і з якімі мэтамі яна ажыццяўляецца.

У такой разнастайнасці падыходаў да рэгіяналізацыі грамадства няма нічога дзіўнага. Аднак праблема заключаецца ў тым, што даволі часта, вылучаючы тыя ці іншыя рэгіёны і даючы ім назвы, даследчыкі адыходзяць ад прынцыпа адзінства крытэрыяў рэгіяналізацыі свету. Найбольш яскравы прыклад гэтага – падзел Амерыкі як часткі свету на такія рэгіёны, як Паўночная Амерыка і Лацінская Амерыка. У дадзеным выпадку пры выдзяленні і назве адной часткі Амерыкі ў чыстым выглядзе выкарыстоўваецца прыкмета геаграфічнага становішча, а другой – гісторыка-культуралагічныя прыкметы, што на наш погляд з’яўляецца недапушчальным. Яшчэ адзін прыклад – рэгіяналізацыя Азіі, калі побач і адначасова з выдзяленнем такіх рэгіёнаў, як Усходняя Азія ці Цэнтральная Азія, узгадваюцца краіны Блізкага Усходу. Пры гэтым, як правіла, такія неадкладнасці найбольш часта сустракаюцца не ў працах навуковага характару, а ў вучэбных дапаможніках, прызначаных для розных катэгорый навучэнцаў. Так, у вучэбным дапаможніку па геаграфіі для 8 класа чытаем: “У Еўропе, Лацінскай Амерыцы, Паўночнай Амерыцы, Аўстраліі і Акіяніі гарадское насельніцтва складае $\frac{3}{4}$ усяго насельніцтва...” [1, с. 50]. Далей у гэтым жа дапаможніку пры характарыстыцы этнічнага складу насельніцтва свету гаворыцца: “Да ліку буйнейшых адносяцца таксама афразійская сям’я (распаўсюджана на Блізкім і Сярэднім Усходзе), дравідзійская сям’я (у Паўднёвай Азіі), алтайская сям’я (у Еўропе і Азіі) і інш.” [1, с. 53]. У вучэбным дапаможніку па геаграфіі для 11 класа, пры характарыстыцы нафтавай прамысловасці свету указваецца: “Найбольш перспектыўнымі краінамі, зыходзячы з суадносін запасаў і здабычы нафты, з’яўляюцца краіны Блізкага і Сярэдняга Усходу. ...Вядуцца інтэнсіўныя пошукі нафты на шэльфе Усходняй Азіі” [2, с. 101].

У якасці яшчэ адной неадкладнасці пры выдзяленні рэгіёнаў свету можна назваць вылучэнне на адным узроўні з традыцыйнымі рэгіёнамі так званых рэгіянальных групавак краін, напрыклад СНД. Звычайна гэта выглядае наступным чынам: “Запасаў гэтых краін хопіць больш чым на 100 гадоў, у той час як у сярэднім у свеце толькі на 50 гадоў, у краінах Заходняга паўшар’я і Афрыкі на 25-30 гадоў, у краінах СНД і Усходняй Еўропы – на 20 гадоў” [2, с. 101]. У дадзеным выпадку неадкладнасць заключаецца яшчэ і ў тым, што некаторыя з краін СНД (Беларусь, Малдова, Украіна) непасрэдна ўваходзяць у склад рэгіёна Усходняя Еўропа.

З улікам таго, што у сацыяльна-эканамічнай геаграфіі рэгіёны традыцыйна выступаюць у якасці галоўных адзінак тэрытарыяльнай структуры суветнай гаспадаркі, пры характарыстыцы дэмаграфічных працэсаў і структур насельніцтва свету, адсутнасць адзінага падыходу ў

пытанні выдзялення і назвы рэгіёнаў можа прыводзіць да істотных скажэнняў ва ўспрыманні адпаведнай статыстычнай інфармацыі. Каб пазбегнуць гэтага прапануецца, як мінімум на ўзроўні выкладання геаграфіі ў агульнаадукацыйных установах, прытрымлівацца адзінага падыходу да выдзялення сацыяльна-эканамічных рэгіёнаў свету. Пры гэтым неабходна мець на ўвазе, што існуе некалькі ўзроўняў выдзялення макрарэгіёнаў свету. Першы, найбольш высокі і адназначны з пункту гледжання межаў і складу рэгіёнаў, гэта ўзровень кантынентаў (Еўразія, Афрыка, Паўночная Амерыка, Паўднёвая Амерыка, Аўстралія і Акіянія). Да першага ўзроўню звычайна адносяць выдзяленне ў якасці макрарэгіёнаў частак свету. Аднак у гэтым выпадку пытанне са складам рэгіёнаў ужо не ўспрымаецца так адназначна. Асабліва гэта тычыцца складу Еўропы і Азіі. У прыватнасці ўзнікае пытанне адносна месца Расіі ў тым ці іншым рэгіёне.

Рэгіёны другога ўзроўню – гэта сацыяльна-эканамічныя рэгіёны ў межах кантынентаў і частак свету. Як правіла ў такія рэгіёны аб'ядноўваюцца краіны блізкія паміж сабой асаблівасцямі геаграфічнага становішча, гістарычнага лёсу, тыпамі гаспадарчай дзейнасці, расава-этнічнымі і рэлігійнымі прыкметамі. За аснову тут можа быць узятая класіфікацыя краін свету па макрагеаграфічных рэгіёнах і кантынентах, якая выкарыстоўваецца дзеля мэтай статыстыкі ў ААН. Згодна з гэтай класіфікацыяй вылучаюцца наступныя рэгіёны: у Амерыцы – Паўночная Амерыка, Цэнтральная Амерыка, Карыбскі рэгіён, Паўднёвая Амерыка; у Еўропе – Паўночная Еўропа, Заходняя Еўропа, Усходняя Еўропа (у тым ліку Расія), Паўднёвая Еўропа; у Азіі – Заходняя Азія, Цэнтральная Азія, Паўднёвая Азія, Усходняя Азія, Паўднёва-Усходняя Азія; у Афрыцы – Паўночная Афрыка, Заходняя Афрыка, Усходняя Афрыка, Цэнтральная Афрыка, Паўднёвая Афрыка; у Аўстраліі і Акіяніі – Аўстралія і Новая Зеландыя, Мікранезія, Меланезія, Полінезія. Аднак больш актуальным на гэтым узроўні з'яўляецца не столькі пытанне аб пераліку і назве рэгіёнаў, колькі аб іх складзе. Напрыклад, згодна з класіфікацыяй ААН у склад Паўночнай Еўропы ўваходзяць не толькі краіны Фенаскандыі з Даніяй, але і Вялікабрытанія з Ірландыяй, і краіны Балтыі. Але існуе і іншы падыход да выдзялення складу рэгіёнаў Еўропы, калі Вялікабрытанія з Ірландыяй адносяцца да Заходняй Еўропы, а краіны Балтыі – да Усходняй. Таму і ў гэтым выпадку, дзеля забеспячэння адзінага падыходу да выдзялення складу рэгіёнаў і спрашчэння карыстання міжнароднай статыстычнай інфармацыяй, неабходна прытрымлівацца прапанаванай ААН класіфікацыі. Менавіта з гэтага зыходзяць сёння найбольш аўтарытэтных статыстычных выданні, калі прыводзяць тую ці іншую інфармацыю па рэгіёнах і краінах свету. Для

прыкладу можна прывесці спосаб падачы дэмаграфічных паказчыкаў ў штотыднёвай газеце “Демоскоп Weekly”. Што ж тычыцца іншых падыходаў да рэгіяналізацыі свету, то яны безумоўна могуць выкарыстоўвацца, але пры гэтым абавязкова павінна рабіцца спасылка на тое, што ў аснову такой рэгіяналізацыі кладуцца зусім іншыя крытэрыі. Таксама неабходна паказаць, як суадносяцца такія рэгіёны з тымі, што былі прапанаваныя ААН.

Спіс літаратуры

1. Зыль, А. А. Геаграфія мацерыкоў і краін : вучэб. дапаможнік для 8 кл. агульнаадукац. устаноў з беларус. мовай навучання / А. А. Зыль [і інш.]; пад агульн. рэд. П. С. Лопуха. – Мінск : Нар. асвета, 2009. – 215 с.
2. Аношко, В. С. Общая география : учеб. пособие для 11-го кл. общеобразоват. учреждений с рус. яз. обучения / В. С. Аношко [и др.]; 4-е изд., перераб. – Минск : Нар. асвета, 2009. – 191 с.